აკაკი გვარუციძე

ინოვაციური ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება (საზღვარგარეთული გამოცდილება)

აკაკი გვარუციძე
სტუ-ს პროფესორი

საზოგადოების განვითარების პოსტინდუსტრიული საფეხურისათვის ინოვაციური პროცესების როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი და საგრძნობია არა მარტო მატერიალური დოვლათის წარმოების გადიდების, არამედ მისი თვისობრივი სრულყოფის, მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების წესის ძირეული გაუმჯობესების მხრივ.

ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე სხვადასხვა რეფორმა, რომელთა მთავარი შინაარსი საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლას ემსახურება, მოითხოვს ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების სისტემის სრულყოფას და მისადმი ახლებურ მიდგომას.

იმისათვის, რომ ქვეყნის ეკონომიკა თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად განვითარდეს, აუცილებელია წავიდეს ინოვაციური განვითარების გზით. ამისათვის კი საჭიროა პირველ რიგში ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების მოქნილი მექანიზმების ჩამოყალიბება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფოს როლსა და ფუნქციებზე არსებობს სხვადასხვა მოსაზრება, მაგრამ მთავარია განვითარებულ ქვეყნებში ჩამოყალიბებული ორი ძირითადი მიდგომა, რომელშიც მარეგულირებელ ფაქტორებს უპირატესად საბაზრო მექანიზმები წარმოადგენს და ე.წ. შერეულ ეკონომიკას, სადაც საბაზრო მექანიზმებთან ერთად სახელმწიფოც ასრულებს ეკონომიკის მარეგულირებელ ფუნქციას. უნდა აღინიშნოს, რომ XX-ე საუკუნის 70-იანი წლების ბოლოს და 80-იანი წლების დასაწყისში აშშ-ში („რეიგანომიკა“), ინგლისში („ტეჩერიზმი“) და სხვა ეკონომიკური მიმართულებანი მეტყველებენ კლასიკური საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი პრინციპების აღორძინებას. ამასთან დასაბამი მიეცა ნეოკლასიზმის (მ. ფრიდმანი) თეორიის შემდგომ განვითარებას. ამ დოქტრინის ჩარჩოებში საფუძვლიანად შეიკვეცა ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მასშტაბები, ამასთან საუბარიც კი ზედმეტია მის სრულ გაუქმებაზე.[1]

[1] თ. შენგელია. ინოვაციური პროცესები. თბ., 1997, გვ. 50.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სამეურნეო საქმიანობაში მთავრობის ჩარევის მასშტაბები შეიძლება განისაზღვროს, როგორც „მინიმალურად აუცილებელი“.

სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის საკითხის უდიდესი ავტორიტეტი ჯ. მ. კეინზი გვაფრთხილებს: „სახელმწიფოს შეუძლია განსაზღვრულ ფარგლებში დაეხმაროს ეკონომიკას, ხოლო მისი შესაძლებლობა – ზიანი მიაყენოს მას, განუსაზღვრელია“.[2]

ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობის შესახებ მოსაზრებას, როგორც გარდამავალ, ასევე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ემხრობა ქართველ მეცნიერ-ეკონომისტთა დიდი ნაწილი. როგორც აღნიშნავს გ. პაპავა, „მსოფლიოს არც ერთ ქვეყანაში თავისუფლება არ გამორიცხავს რეგულირებას, რომელიც მოქმედებს მოწინავე საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში, როგორც სტრატეგიული მართვის კომპონენტი... სახელმწიფო ახორციელებს ინდიკატურ დაგეგმვას და მის საფუძველზე სტრატეგიულ მართვას“.[3]

რ. გოგოხიას აზრით: „საბაზრო მექანიზმთან ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების ბერკეტების ორგანულმა შერწყმამ შექმნა ეკონომიკის რეგულირების ერთიანი, გარკვეული აზრით, მთლიანი მიზნობრივი სისტემა“.[4] ნ. ჭითანავას მოსაზრებით კი „ახალი ტიპის შერეული ეკონომიკის ფორმირება უშუალოდ არის დაკავშირებული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სახელმწიფო რეგულირებასთან[5]. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ნათლად მიუთითებს რეგულირების როლზე ინოვაციური

[2] ი. ქვაჩახია. თეორიული ეკონომიკა. თბ., 1966, გვ. 268.

[3] გ. პაპავა. საბაზრო ეკონომიკაზე საქართველოს გადასვლის საფუძვლები. თბ., 1991, გვ. 10.

[4] რ. გოგოხია. საბაზრო ეკონომიკა. ლექციების კურსი. თბ., 1996, გვ. 143.

[5] ნ. ჭითანავა. შერეული, მრავალწყობიანი, სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკა, თბ., 1996. გვ. 10.

ეკონომიკის განვითარებაში. დემოკრატიზაციის გაფართოება სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის შესუსტებას კი არ ნიშნავს, არამედ სამეურნეო საქმიანობაში სახელმწიფოს ჩარევის ფორმებისა და მეთოდების დახვეწას, ძალისმიერი ჩარევიდან უფრო ცივილიზებულ ფორმებზე გადასვლას, მაგრამ ეს ჩარევა არ უნდა იყოს უსაზღვრო და არც გარკვეულ ზღვარზე დაბლა.

თანამედროვე პირობებში სახელმწიფო რეგულირების ძირითადი მიზანია ბაზრის მაღალეფექტიანი ფუნქციონირება, რომელიც გულისხმობს მოსახლეობის სოციალურ უზრუნველყოფას, თავდაცვის უნარიანობის განმტკიცებას, განათლებისა და პროფესიული ცოდნის ამაღლების სისტემის რეფორმირებას, ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტას, მძლავრი სატრანსპორტო და ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის შექმნას, ეკონომიკის სტრუქტურულ გარდაქმნას მტპ-ის მიღწევათა საფუძველზე და ა.შ.

სახელმწიფო რეგულირებამ უნდა განახორციელოს ორი ძირითადი ფუნქცია: ინდიკატორული და მასტიმულირებელი, რომელსაც სრულიად განსაზღვრული როლი აკისრიათ ინოვაციური განვითარების ცალკეულ ეტაპებზე. პირველი ემსახურება ინოვაცური განვითარების სტრატეგიული და ტაქტიკური გეგმების ფორმირებას, ხოლო მეორე კი – ინოვაციური პოლიტიკის რეალიზაციას სიახლეთა შექმნის, დანერგვის, წარმოების და მოხმარების ყველა სტადიაზე.

სახელმწიფო რეგულირების მიზანი საკმაოდ მრავალ სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემას უკავშირდება და რეგულირების ობიექტები სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვაა იმის მიხედვით, თუ რა არის აღიარებული ძირითად სტრატეგიად, განსაკუთრებული სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მიმართულებად.

სახელმწიფო რეგულირებისა და მართვის უმნიშვნელოვანესი ობიექტია ინოვაციური სფერო, ინოვაციური საქმიანობა, რომლისადმი ინტერესმა, ქვეყანაში შექმნილი საერთო მდგომარეობიდან გამომდინარე, უკანა პლანზე გადაიწია. ქვეყანაში ჯერ კიდევ არ გატარებულა ისეთი საინოვაციო პოლიტიკა, რომელიც სტიმულს მისცემდა მეწარმეობას, მის ინოვაციურ განვითარებას.

სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა შეიძლება პირობითად წარმოვიდგინოთ როგორც ორი კომპონენტისაგან შემდგარი: პირველი – ესაა საბაზრო სისტემის საფუძვლების ჩამოყალიბება და მეორე, საბაზრო სისტემის ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება, საკუთრივ, სამეურნეო მექანიზმის ჩართვით (სამეურნეო მექანიზმის ქვეშ იგულისხმება თეორიულ შეხედულებათა სისტემა, ეკონომიკის მართვის მეთოდები და საშუალებანი). საბაზრო სისტემის საფუძვლებს შეიძლება მივაკუთვნოთ საკუთრება მის კონკრეტულ ფორმებში და მათი ადეკვატური სამეწარმეო საქმიანობის ტიპები (ფორმები). მეორე კომპონენტს მივაკუთვნებთ ფირმებს შორის, ფირმებსა და ფიზიკურ პირებს, სახელმწიფო და საშინაო მეურნეობებს შორის და ბოლოს, საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობების ლეგიტიმურობის წესებს. ინფრასტრუქტურას ასევე ეკუთვნის მთელი ფინანსური სისტემა (ფულადსაკრედიტო დაწესებულებები ეროვნული ბანკის ჩათვლით, კომერციული ბანკები, საფონდო და სასაქონლო ბირჟა, სხვადასხვა ფონდები, სადაზღვევო სტრუქტურები, ჩრდილოვან ეკონომიკასთან ბრძოლის ორგანოები და ა.შ.). არ არის საჭირო ვამტკიცოთ, რომ ორივე ეს კომპონენტი წარმოადგენს ერთიანობას, ხოლო პირველი მათგანი გამოდის როგორც დეტერმინანტი. რატომ გახდა აუცილებელი მაინცდამაინც XX ს-ში და არა უფრო ადრე სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა ღრმა ეკონომიკური ჩავარდნების შედეგების, ეკონომიკის განვითარების წონასწორობიდან გადახრების დასაძლევად? საერთო წონასწორობიდან გადახრები ადრეც იყო, მაგრამ ისინი ეროვნულ ჩარჩოებში დაიძლეოდნენ, რადგან შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება არ იყო ღრმა და გადახრები მოიცავდნენ ცალკეულ დარგებს და არა მთელ ეროვნულ მეურნეობას.

რამდენადაც ტექნიკური პროგრესი არის ციკლურობის მნიშვნელოვანი ფაქტორი, XX ს-ში იგი ყველა ფორმით უნდა გაძლიერებულიყო, უფრო გაზრდილიყო ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მოთხოვნილება, რასაც სინამდვილეში ჰქონდა კიდევაც ადგილი. ასეთი მოთხოვნის ყველაზე ძლიერი სიგნალი გახდა 1929-1933 წწ. „დიდი დეპრესია“. მხოლოდ სახელმწიფოს ჩარევამ მისცა აშშ-ს ეკონომიკას კრიზისიდან გამოსვლის საშუალება. ბიზნესის შეუზღუდავი თავისუფლების იდეები უარყოფილ იქნა „დიდი დეპრესიის“ რეალიებით, როდესაც სახელმწიფოს ისევ მოუწია გამოეყენებინა შესბამისი ბერკეტები კრიზისული შედეგების შერბილების, უმუშევრობისა და დეფლაციის დონის ზრდის შეჩერების მიზნით. შემდეგი ციკლური კრიზისებიდან გამოსვლა დაკავშირებული იყო სახელმწიფოს ეკონომიკაზე ზემოქმედების ახალი ფორმების გაძლიერებასთან.

სახელმწიფო და ბიზნესი ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთდამოკიდებული სისტე-

მებია. მათ შორის თანაფარდობის დასადგენად გამოდიან შემდეგი ზოგადი ფორმულიდან: მეურნეობრიობაზე არ უნდა იყოს სახელმწიფო მონოპოლია, ასევე არც რაციონალური ბიზნესია შესაძლებელი სახელმწიფოს გარეშე. სახელმწიფოსა და ბიზნესს შორის ურთიერთობის ხასიათი შეიძლება განისაზღვროს როგორც პარტნიორული. ამ ურთიერთობების ამგვარი ხასიათი ბოჭავს (ზღუდავს) ორივე მხარის თავისუფლებას. სახელმწიფო, რომელიც არ უშვებს თავისუფალ ბიზნესს, განწირულია, ასევე განწირულია ბიზნესი, რომელიც არ ცნობს სახელმწიფოს. არავინ იცის, რა არის უფრო საშიში – ბრძოლა ბიზნესის თავისუფლების წინააღმდეგ თუ სახელმწიფოს წინააღმდეგ.

ბიზნესმენი, მართალია, თავისუფალი უნდა იყოს გადაწყვეტილებების მიღებისას, მაგრამ ეს უნდა ხდებოდეს სახელმწიფოს მიერ დადგენილი ჩარჩოების გათვალისწინებით. ასევე სახელმწიფოც არ შეიძლება სრულიად თავისუფალი იყოს თავის გადაწყვეტილებებში. არის სფეროები და საკითხები, რომლებშიც სახელმწიფო არ უნდა ერეოდეს.

სახელმწიფო რეგულირება შეიძლება იყოს როგორც დადებითი ფაქტორი, ასევე უარყოფითი, რაც ანელებს სოციალური განვითარების პროცესს, თრგუნავს მეწარმეების ინტერესს მაღალეფექტიანი საქმიანობისადმი. სწორედ ეს პროცესი დააფიქსირა თეტჩერმა 70-იან წლებში. „შეზღუდული მთავრობის“ იდეა, ანუ იდეა მთავრობისა, რომელმაც უარი განაცხადა თავისი ფუნქციების გაფართოებისათვის ბრძოლაზე და ნაცვლად ამისა შეკვეცა თავის უფლებამოსილებათა სფერო, გახდა განმსაზღვრელი მარგარეტ თეტჩერის პოლიტიკაში. შედეგები მიღებულ იქნა 10 წლის შემდეგ - გაფართოვდა კერძო სამეწარმეო ინიციატივისათვის ასპარეზი, გაიზარდა წარმოების ეფექტიანობა დ ა.შ.

აშშ-ში ბიზნესი უფრო მძლავრია, ვიდრე დასავლეთ ევროპაში. იქ შესაბამისად არსებობს უფრო მძლავრი რეგულირების სისტემა. ქვემოთ მოყვანილია ზოგიერთი ადმინისტრაციული ორგანო, რომლებიც არეგულირებენ მეწარმეობას: სამომხმარებლო საქონლის უსაფრთხოების კომისია, სადაზღვევო კომპანიების საქმიანობის რეგულირების კომისია, კვების პროდუქტებისა და მედიკამენტების კომისია, ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომისია, შრომითი ურთიერთობების ნაციონალური საბჭო, სოციალური დაცვის უწყება, თანაბარი დასაქმების ხელშეწყობის კომისია, პროფესიული უსაფრთხოების უწყება, საპენსიო დაგეგმვის უწყება, გარემოს დაცვის უწყება, ნავთობისა და გაზის მოპოვებისა და დამუშავების უწყება და სხვ.

70-იანი წლების ბოლოს გაერო მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ აუცილებელია საერთაშორისო მასშტაბით ბიზნესის რეგულირება. ამ საკითხს 1981 წელს მიეძღვნა გაეროს კონფერენცია ვაჭრობისა და განვითარების შესახებ, რომელზეც მრავალმხრივი შეთანხმების საფუძველზე მიღებული იყო სამართლიანი პრინციპებისა და წესების კომპლექსი, შემზღუდველ საქმიან პრაქტიკაზე კონტროლის განსახორციელებად. შემოღებულ იქნა შესაბამისი სანქციები: საერთაშორისო ურთიერთობებში სანდო პარტნიორის რეპუტაციის დაკარგვა, რაც იწვევს ეკონომიკური და პოლიტიკური ხასიათის დანაკარგებს, სუბსიდიების მიღებაზე და ა.შ.

კვლევები აჩვენებს, რომ არსებობს პირდაპირი დამოკიდებულება სახელმწიფოს ეკონომიკურ პოლიტიკასა და საბაზრო ურთიერთობების განვითარების დონეს შორის. რაც მეტია ეს დონე, მით მძლავრი და მრავალმხრივია სახელმწიფოს გავლენა საბაზრო მექანიზმებსა და რეგულატორებზე. სახელმწიფო გადაიქცევა სამეურნეო-საფინანსო სისტემის მძლავრ მაკოორდინირებელ და მარეგულირებელ ცენტრად. ლოგიკის თანახმად, სახელმწიფოს შეუძლია შექმნას საბაზრო ეკონომიკის რეგულირების მექანიზმიც. „მსოფლიო პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ სოციალური საბაზრო მეურნეობა, და მით უმეტეს, შერეული საბაზრო ეკონომიკა, საერთოდ არ არსებობს, რამდენადაც, ჯერ ერთი, საბაზრო ეკონომიკა დამოუკიდებელი ეკონომიკური სისტემა არ არის, მეორეც, საბაზრო მეურნეობა თავისი ბუნებით, არსით არასოციალურია. სოციალურობას ის, როგორც შერეული ეკონომიკური სისტემის ბირთვი, იძენს სახელმწიფოებრივი რეგულირების მეშვეობით“, აღნიშნავს პროფ. რ. გოგოხია.

სახელმწიფოს ეკონომიკური მისია შემდეგი ამოცანების გადაჭრაშია: ხანგრძლივი ეკონომიკური ზრდის პრიორიტეტების განსაზღვრა; შედავათიანი დაკრედიტება სახელმწიფო გარანტიების გამოყენების ხარჯზე; ეკონომიკური ზრდის ეროვნული „ლიდერების“ გამოზრდა; ერთობლივი მოთხოვნის სტიმულირება (მათ შორის სახელმწიფო შესყიდვებისა და შეკვეთების ჩათვლით); მოწინავე ტექნოლოგიების განვითარების, საბაზრო დარგების, ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის, სამამულო ტექნიკის მსხვილი ლიზინგის სახელმწიფო მხარდაჭერა, საშინაო ბაზრის დაცვის ვალუტის დევალვაცია და ფულადი სისტემის გამყარების მიზნით ოქროს და სხვა სავალუტო რეზერვების შენახვა; სამამულო საქონლის

კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და იმპორტის შემცირება; დაგეგმვის და რეგულირების ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა; ფულადი და საბანკო-საკრედიტო სისტემის დეზინტეგრაციის დაძლევა; ირიბი გადასახადების დონის შემცირება; საშინაო და საგარეო ვალის რესტრუქტურიზაცია მისი შემცირების მიზნით და მისი მომსახურების ხარჯების შემცირება; საფინანსო ბაზრის რეფორმა, საფინანსო ნაკადის მიმართვა რეალური ეკონომიკისაკენ; ეკონომიკური და ადმინისტრაციული კონტროლის ზომების მიღება ბუნებრივი ნედლეულის გამოყენებაზე; ბუნებრივი მონოპოლიების ფასწარმოქმნის რეგულირება.

მაგრამ მიუხედავად სახელმწიფოს საქმიანობის ასეთი მრავალფეროვნებისა შეიძლება გამოვყოთ სამი მთავარი ეკონომიკური ფუნქცია; ეფექტიანობის გადიდება, თანაბარუფლებიანობის უზრუნველყოფა და ზრდის მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა. სამეცნიერო ეკონომიკურ ლიტერატურაში საკმაოდ ფართოდაა გაშუქებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დონეებისა და პირობების ნიველირების ტენდენცია. მიმდინარეობს ინტერნაციონალიზაციის პროცესები, რომლის ორივე ფორმა (ინტეგრაციული და ტრანსეროვნული) ხელს უწყობს განსხვავებული ეკონომიკური სისტემების ყველაზე უფრო სიცოცხლისუნარიანი და კონკურენტუნარიანი ელემენტების ექსტერიტორიულ გავრცელებას. ამავე დროს, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი სპეციფიკა კვლავაც რჩება მსოფლიო განვითარების მრავალვარიანტულობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მიზეზად.

მთელ რიგ ქვეყნებში, მაგალითად, დიდ ბრიტანეთსა და აშშ-ში, დროდადრო გადაივლის ხოლმე პრივატიზაციის ან პირიქით, ეკონომიკის ცალკეულ დარგებში და სამეწარმეო საქმიანობაში, ამა თუ იმ ფორმითა და მეთოდით, სახელმწიფოს უშუალოდ ჩართვის ტალღები.

განვითარებული ქვეყნებიდან, სწორედ ევროპაშია თვალშისაცემი ძლიერი სახელმწიფოს ტრადიციები სახელმწიფო საკუთრების ბაზაზე. თანამედროვე მსოფლიოს ყველა ქვეყანას ახასიათებს საკუთრების, მეწარმეობის ფორმების მრავალფეროვნება. ეროვნული ეკონომიკის მოდელი, სახელდობრ, აშშ-ში გამოირჩევა სახელმწიფო საკუთრების მინიმალური პირდაპირი გავლენით. აშშ ამ მხრივ შეიძლება მივაკუთვნოთ საბაზრო განვითარების კლასიკურ ლიბერალურ ნიმუშს, მაგრამ აქვე უნდა დავძინოთ, რომ გლობალურმა ეკონომიკურმა კრიზისმა აიძულა აშშ-ს ხელისუფლება შედარებით გაეზარდა სახელმწიფო საკუთრება და ამ მხრივ დახმარებოდა გაკოტრების პირას მყოფ ისეთ ცნობილ ავტომწარმობელ კომპანიებს, როგორებიცაა: ჯენერალ მოტორსი, კრაისლერი და ა.შ.

აშშ-ში მოქმედებს ვენჩურული ფირმები (ფირმები სარისკო კაპიტალზე) და „spin-off" (შვილობილი ფირმა) ფირმები, რომლებიც შედგებიან დამოუკიდებელი ინსტიტუტების, უმაღლესი სასწავლებლების, სამეცნიერო ცენტრების და სხვა მსხვილი კორპორაციების სპეციალური ლაბორატორიებისაგან. ამ ფირმების საშუალებით ქვეყანაში მოქმედებს რამდენიმე ინოვაციური ცენტრი, რომელსაც აფინანსებს აშშ ეროვნული სამეცნიერო ფონდი. აშშ-ს ეროვნული სამეცნიერო ფონდი (ესფ) არა მხოლოდ აკრედიტებს ინოვაციურ ფირმებს, არამედ უსასყიდლოდ აძლევს მათ გარანტიებს სუბსიდიის მიზნით.

განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობაში ინოვაციური საქმიანობის რეგულირება და სტიმულირება მიმდინარეობს ეროვნული კვლევითი პროგრამებისა და სახელმწიფოს მონაწილეობის საფუძველზე. პროგრამათა დამუშავების კრიტერიუმებს მიეკუთვნება სახელმწიფოს, კორპორაციებისა და ფირმების ნებაყოფლობითი მონაწილეობა მასში. ამიტომ თითოეული მონაწილე საკუთარი ინტერესებით ხელმძღვანელობს. განსაკუთრებით კი, იაპონური ეკონომიკის გამოცდილებამ აჩვენა ასეთი პროგრამების ეფექტიანი გამოყენება. კერძოდ, ეროვნული რესურსების კონცენტრაციის მიზნით ტექნიკური მიღწევების გამოყენება. ვინაიდან იაპონიაში განლაგებულია ბუნებრივი რესურსების მინიმუმი, ქვეყნის მთავრობას სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკა მიაჩნია საერთო ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისა და ქვეყნის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლების აუცილებელ საშუალებად. იაპონიის პოლიტიკა კონცენტრირებულია პროდუქციის ექსპორტზე, რომელიც სამედიცინო პროდუქციის სფეროში ლიდერობას ითვალისწინებს. სახელმწიფო აპარატსა და სამრეწველო სექტორს შორის ურთიერთობა, საერთო მიზნიდან გამომდინარე, ძირითადად ყალიბდება პრაგმატული გადაწყვეტილებების, ურთიერთპატივისცემისა და შეთანხმებული საქმიანობის საფუძველზე.

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის იაპონური მოდელი გვთავაზობს მეცნიერებისა და წარმოების ინტეგრაციას ტექნოპოლისების სახით, რომლებიც შეესაბამებიან სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებს (სკსსს) და სამეცნიერო წარმოებას. იაპონიაში

ინოვაციური პროცესების სახელმწიფო რეგულირება ხასიათდება სკსსს-ის ინდიკატური დაგეგმვით, მაღალი საიმპორტო საბაჟო ტარიფით, სკსსს-ის დაფინანსებაში საგადასახადო და საკრედიტო შეღავათებით, ასევე ახალი სამეცნიერო საქონლის მოძრაობისას პროტექციონისტული პოლიტიკით. ინოვაციური საქმიანობის აქტიურობის შედეგებით იაპონია პირველ ადგილს იკავებს მსოფლიოში. იაპონური კომპანიები მნიშვნელოვნად თვლიან საქონელს, რომელიც დამზადებულია მოწინავე ტექნოლოგიების შედეგად. სკსსს-ზე დანახარჯების მიხედვით გერმანია, ინგლისი, საფრანგეთი (ევროკავშირის ქვეყნები) მსოფლიო ტექნოლოგიურ სივრცეში, აშშ-სა და იაპონიის შემდეგ მე-3, მე-4 და მე-5 ადგილებს იკავებენ. სკსსს-ის თვალსაზრისით, ევროკავშირის ქვეყნების ბაზაზე მოქმედებს რამდენიმე პროგრამა: „ბელიუ“, „ესპრიტი“, „რასე“, „ევრიკა“. ინოვაციური საქმიანობის სტიმულირებას ევროკავშირი ახორციელებს იმ პრინციპების პარალელურად, რომლებიც მიღებულია საერთოდ მსოფლიოში.

საფრანგეთში შეიმჩნევა ინოვაციური საქმიანობის ცენტრალიზებული რეგულირების განსაკუთრებით მაღალი დონე, სადაც სამეცნიერო გამოკვლევა აღიარებულია ხუთწლიანი სტრატეგიული გეგმების სახით. ინგლისში არაა ინოვაციური საქმიანობის რეგულირების ცენტრალიზებული სისტემა, მაგრამ არსებობს კარგად შემუშავებული ურთიერთქმედების მექანიზმი, კერძოდ, ინოვაციათა დამუშავების კოორდინაციის ნებართვა. აშშ-ში ეკონომისტები და სოციოლოგები გამოყოფენ ვენჩურულ ბიზნესს, სადაც მნიშვნელოვანია „კონდრატიევის ციკლი“, რომელიც ნოვაციური სტრატეგიის დამუშავებისას გამოიყენება.

თანამედროვე პირობებში ამერიკული, იაპონური და ევროპული კომპანიები გამოშვებული საქონლის მონოპოლიზაციის მიზნით მიდიან წარმოების კონცენტრაციისა და დივერსიფიკაციის გზაზე. ამის მაგალითია, ამერიკული კომპანიები: „ჯენერალ ელექტრიკი“, „ფორდ მოტორსი“, იაპონური კომპანიები: „სონი“, „ტოიოტა“, შვედური კომპანია „ელექტროლუქსი“, გერმანული კომპანია „სიმენსი“. სამხრეთ კორეული კომპანია „სამსუნგი“ და სხვ. მსხვილი ფირმები ცდილობენ შეინარჩუნონ თავიანთი პოზიციები წარმოებასა და ბაზარზე, რაც მოძველებული პროდუქციის გაუმჯობესებით მიდინარეობს. მათთვის სიახლე ნიშნავს მხოლოდ მოგების გადიდებას ან ბაზრის გაფართოებას. ამიტომ არაა გასაკვირი, რომ მსხვილი ფირმები არ ცდილობენ მიიღონ ტექნოლოგიური და ტექნიკური სიახლე მანამ, სანამ არ დარწმუნდებიან მის ეფექტიანობაში. დარგები, სადაც ხშირად იცვლება ტექნოლოგიები მიეკუთვნება; ელექტრონიკა, ქიმიური მრეწველობა, ფარმაცევტული მრეწველობა.

უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში ინგლისში მიმდინარეობს ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მინიმიზაციის და სახელმწიფო სექტორის მაქსიმალური შემცირების პოლიტიკა. ამის შედეგად, გაერთიანებული ევროპის კავშირში ინგლისი აღმოჩნდა იმ ქვეყნების რიგში, სადაც სახელმწიფოს ხვედრითი წილი საკმაოდ დაბალია.

ინგლისის საპირისპირო პოლიტიკას ატარებს დღეს საფრანგეთი. იქ სახელმწიფო სექტორი ისტორიულად თამაშობდა მეტად მნიშვნელოვან როლს და დღესაც იტალიის, პორტუგალიის და საბერძნეთის გვერდით, გაერთიანებული ევროპის კავშირის იმ ქვეყნების რიცხვში შედის, სადაც სახელმწიფო სექტორის ხვედრითი წონა არის საკმაოდ დიდი (15%-მდე).

უკლებლივ ყველა შემთხვევაში სახელმწიფო იმისათვის, რომ იყოს საბაზრო და კონკურენტული მექანიზმის ეფექტიანად ფუნქციონირების გარანტი, ობიექტურად იკავებს გარკვეულ მდგომარობას საზოგადოებაში. ეს მდგომარეობა მას ავალდებულებს, ჯერ ერთი, თავი მოუყაროს მთელი საზოგადოების ინტერესებს და იყოს მათი გამომხატველი, მეორე, ეროვნულ ეკონომიკაში შეინარჩუნოს მოქნილი, მაგრამ ერთიანი „თამაშის წესები“, მესამე, იყოს საიმედო „ზურგი“, ხშირად კი ეროვნული კომპანიებისათვის „შორსმხედველი“ მსოფლიო საინვესტიციო ბაზარზე. გამოდის, რომ დღეს, როცა საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების ისტორიაში არაერთი საუკუნეა გავლილი, სახელმწიფოს აღნიშნული „ეკონომიკური ვალდებულებები“ კი არ ძველდება და იშრიტება, არამედ სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის სულ უფრო გადამწყვეტი ფაქტორი ხდება.

თეორიულ ასპექტში საჭიროა გავითვალისწინოთ, რომ საზოგადოდ სახელმწიფო ცდილობს გავლენა მოახდინოს ეკონომიკაზე, „ეკონომიკურ მოძრაობაზე“ მისთვის ყველაზე უფრო ხელმისაწვდომი საკანონმდებლო და ადმინისტრაციული მეთოდებით. ამავე დროს, იგი არც თუ იშვიათად უკუზემოქმედებას ახდენს ეკონომიკური განვითარების სულისკვეთებითა და განწყობით, მაშინ მასსა და ამ განვითარებას შორის არ წარმოიქმნება რაიმე კონფლიქტი და ეკონომიკური განვითარება ჩქარდება. იქ, სადაც რომელიმე ქვეყნის შიდა სახელმწიფო ხელისუფლება ანტაგონიზმში მოექცა მის

ეკონომიკურ განვითარებასთან, როგორც ეს აქამდე განვითარების ამა თუ იმ საფეხურზე ემართებოდა თითქმის ყოველ პოლიტიკურ ხელისუფლებას, იქ ბრძოლა პოლიტიკურ ძალაუფლების დამხობით მთავრდებოდა.

მაშასადამე, ჩამოვაყალიბოთ სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის ამოცანები, რომელთა მიღწევა მხოლოდ გონივრული სამეწარმეო პოლიტიკის გატარებით არის შესაძლებელი: მეწარმეთა ინტერესების დასაცავად სამართლებრივი ბაზის დამუშავება და მიღება; კანონმდებლობაზე კონტროლის განხორციელება; სახელმწიფო რეგულირების ეფექტიანობის ამაღლება და მასზე დანახარჯების შემცირება; სამეწარმეო საქმიანობაში პირდაპირი ჩარევისა და ბიუროკრატიული კონტროლის შესუსტება; ბაზარზე თავისუფალი არჩევანისა და კეთილსინდისიერი კონკურენციის პირობების ჩამოყალიბება; ქვეყნის ბიუჯეტის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად სწორი ფინანსური, საგადასახადო, ფულადი და საპროცენტო პოლიტიკის გატარება; სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების და სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკის გატარებისას მიმდინარე და პერსპექტიული ამოცანების გათვალისწინება; ინფლაციის მართვა ეკონომიკური მეთოდებით და კაპიტალის დაგროვების ზრდის ხელშეწყობა; შრომითი რესურსების თავისუფალი მოძრაობის უზრუნველყოფა და შრომის კანონმდებლობის ნორმების დაცვა; მომხმარებელთა უფლებების დაცვა; სამართლიანი სოციალური პოლიტიკის გატარება.

მეწარმეობის სახელმწიფოებრივი რეგულირების მეთოდებია ადმინისტრაციული და ეკონომიკური ხასიათის. მათი მეშვეობით რეგულირება ხდება პირდაპირი და არაპირდაპირი ფორმით, სათანადო ინსტრუმენტებით.

ადმინისტრაციული მეთოდებით მეწარმეობის რეგულირება მეტწილად პირდაპირ ხასიათს ატარებს. ადმინისტრაციული მეთოდები ნიშნავს ისეთი ღონისძიებების ჩატარებას, რომელიც ეფუძნება აკრძალვას, ნებართვას და ძალდატანებას. მაგალითად: ლიცენზირება, კვოტირება, ლიმიტირება, ანტიმონოპოლიური შეზღუდვები, რეგისტრირება, ბუნების დაცვითი ხასიათის აკრძალვები და სხვ.

რეგულირების ეკონომიკური მეთოდი რეგულირებას ახდენს როგორც პირდაპირი, ისე არა პირდაპირი ფორმით. პირდაპირი ფორმით რეგულირების მიზანს წარმოადგენს საზოგადოებრივად აუცილებელი ეკონომიკური სექტორების და მოსახლეობის გარკვეული ჯგუფის დაცვის მიზნით, პრიორიტეტული მეწარმეობის განვითარების ხელშეწყობა შემდეგი ინსტრუმენტებით: სახელმწიო სუბსიდიებით, სახელმწიფო პროგრამების განხორციელებით, სახელმწიფო მეწარმეობის განვითარებით. ეკონომიკური მეთოდით არაპირდაპირი ფორმით მაკროეკონომიკური რეგულირების ინსტრუმენტებს მიეკუთვნება: საგადასახადო, ამორტიზაციის, ფულად-საკრედიტო, ფისკალური, სავალუტო, საბაჟო ინსტრუმენტები, ასევე ისეთი ინსტრუმენტები, როგორიცაა: პროგნოზირება, დაგეგმვა, პროგრამირება.

სახელმწიფო სამეწარმეო საქმიანობაზე პირდაპირ კონტროლს ახორციელებს შემდეგი საშუალებებით: ბიზნესზე კოტროლი საწარმოს ფლობის სახით; საწარმოთა განლაგებასა და მშენებლობაზე კონტროლი; ფინანსური დახმარება; ეკოლოგიური კონტროლი; სანიტარული კონტროლი; ხანძარსაწინააღმდეგო კონტროლი; საკვები პროდუქტებისა და მედიკამენტების ხარისხის კონტროლი; ლიცენზირებად საქმიანობაზე ლიცენზირების გაცემა; ანტიმონოპოლიური კონტროლი; კონტროლი ფასებზე, კონტროლი ფინანსური მომსახურების სხვადასხვა სახეობაზე (საბანკო, სადაზღვევო, საფონდო).

გარდა პირდაპირი კონტროლისა, სახელმწიფოს აქვს ასევე განსაზღვრული ხერხები სამეწარმეო საქმიანობაზე ირიბი გავლენის განსახორციელებლად. ასეთებია: გადასახადები; საგადასახადო შეღავათები; ფასებისა და შემოსავლების დინამიკაზე გავლენა; დასაქმებისა და პროფესიული მომზადების რეგულირება; კონკურენტუნარიანობის პროგრამირება; პროგნოზირების მეთოდი და ბიზნესის ინფორმაციული უზრუნველყოფა.

სახელმწიფოს მეწარმეობრივი საქმიანობა მაკროეკონომიკური რეგულირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია. ამ დროს სახელმწიფო განაგებს იმ საწარმოებს, რომელთა ფუნქციონირება კერძო სექტორში არამომგებიანია ან მათი არსებობა იმ ეტაპისათვის შეუძლებელია (კერძო სექტორის განვითარების გამო).

სახელმწიფო მეწარმეობა უნდა იყოს არაკონკურირებადი. იგი უნდა ეხმარებოდეს მეწარმეობის განვითარებას. სახელმწიფო საწარმოების ფინანსირება ხდება ერთი მხრივ, მთლიანად სახელმწიფოს მიერ, ხოლო მეორე მხრივ, იშვიათად, კერძო ინვესტორების მიერ. ხელისუფლებამ უნდა იტვირთოს განვითარების პროცესის ხელშეწყობის როლი, რადგანაც მისი ფუნქციაა ერთმანეთს შეუსაბამოს სიმძლავრეები და რესურსები. ხელისუფლებამ უნდა გაითვალისწინოს ამ ღონისძიებების გადაუდებელი აუცილებლობა, რომლებიც ადამიანური კაპიტალის შესაქმნელადაა საჭირო, განათლების

და ინფრასტრუქტურების სახით.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებლად უნდა იქნეს დაძლული ის ნაკლოვანებები და სირთულეები, რომლებიც აქვს ჩვენს ქვეყანაში საინოვაციო საქმიანობას. ცხადია, იმ პრობლემების მოგვარება, რომელიც არსებობს ინოვაციურ სფეროში მარტო საკუთარ გამოცდილებაზე დაყრდნობით შეუძლებელია და საჭიროა საზღვარგარეთული გამოცდილების მიზანდასახული შესწავლა და მათი გამოყენება ჩვენი ქვეყნის თავისებურებების გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა., „გზა მაღალგანვითარებული ეკონომიკისაკენ“, თბ., 2001;
2. შენგელია თ., ინოვაციური პროცესები, პოლიტიკა, რეგულირება, ეფექტიანობა, თბ., 1997.
3. გ. პაპავა. საბაზრო ეკონომიკაზე საქართველოს გადასვლის საფუძვლები, თბ., 1991.
4. გოგოხია რ., საბაზრო ეკონომიკა. ლექციების კურსი, თბ., 1996.
5. ჭითანავა ნ., შერეული, მრავაწყობიანი, სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკა. თბ., 1996.
6. Молчанов Н. Н., Инновационный проццсс: организация и маркетинг, Санкт-Петербург, 2008.
7. Кокурон Д., Инновационная деятельность, М., 2009.

STATE REGULATION OF INNOVATIVE ECONOMICS

AKAKI GVARUTSIDZE
Professor of State Technical University

The important and obvious for postindustrial level of community development is innovative processes, not only material wealth growing but its qualitative improvement, the basic rule of community improvement.

Current reforms in our country, which's principal content serves moving on market economic, demands the improvement of state regulation systems of Economic and new approach towards to it.

The aim of state regulation is related to many social economic problems. Regulation objects in different countries are different under principal strategy, Particular areas of national importance.

Solution of problems is impossible, that exist in the field of innovative economic regulation, for this is necessary purposeful study of overseas experience and its using by foresee our country's features.